

ALISHER NAVOIY

INTERNATIONAL JOURNAL

*A. Navoiy tavalludining 581 yillik
yubileyiga bag'ishlanadi*

TOSHKENT-2022

ISSN 2181-1490

Doi Journal 10.26739/2181-1490

ALISHER NAVOIY

XALQARO JURNAL
INTERNATIONAL JOURNAL
МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ

Tadjqiqot.uz

TOSHKENT-2022

**ALISHER NAVOIYNING 581 YILLIK
YUBILEYIGA BAG'ISHLANADI****ПОСВЯЩАЕТСЯ 581 ЛЕТНОМУ
ЮБИЛЕЮ АЛИШЕРА НАВОИ****DEDICATED TO THE 581th ANNIVERSARY
OF THE BIRTH OF ALISHER NAVOI**

Buyuk shoir va mutafakkir, atoqli davlat va jamoat arbobi Alisher Navoiyning bebaho ijodiy-ilmiy merosi nafaqat xalqimiz, balki jahon adabiyoti tarixida, milliy madaniyatimiz va adabiy-estetik tafakkurimiz rivojida alohida o'rin tutadi. Ulug' shoir o'zining she'riy va nasriy asarlarida yuksak umuminsoniy g'oyalarni, ona tilimizning beqiyos so'z boyligi va cheksiz ifoda imkoniyatlarini butun jozibasi va latofati bilan namoyon etib, yer yuzidagi millionlab kitobxonlar qalbidan munosib va mustahkam o'rin egalladi.

***O'zbekiston Respublikasi Prezidenti
Shavkat Miromonovich Mirziyoyev***

Бесценное творческое и научное наследие великого поэта и мыслителя, известного государственного и общественного деятеля Алишера Навои играет важную роль в истории не только отечественной, но и мировой литературы, развитии национальной культуры и литературно-эстетического мышления. В своих лирических и прозаических произведениях великий поэт, воспевая высокие общечеловеческие идеи, демонстрировал богатый лексический запас и выразительные средства родного языка, благодаря чему занял достойное место в сердцах миллионов читателей по всему миру.

***Президент Республики Узбекистан
Шавкат Миромонович Мирзиёев***

The invaluable creative and scientific heritage of the great poet and thinker, famous statesman and public figure Alisher Navoi has a special place not only in the history of our people, but also in the history of world literature, the development of our national culture and literary and aesthetic thinking. The great poet, in his poetic and prose works, with his whole charm and grace, has taken a worthy place in the hearts of millions of readers around the world, expressing the high universal ideas, the incomparable richness of words and the infinite possibilities of expression of our native language.

***President of the Republic of Uzbekistan
Shavkat Miromonovich Mirziyoyev***

ALISHER NAVOIY XALQARO JURNALI

Bosh muharrir:

Mirzayev Ibodulla*f.f.d., professor
(O'zbekiston)*

Bosh muharrir o'rinbosari:

Jabborov Nurboy*f.f.d., professor
(O'zbekiston)*ALISHER NAVOIY
XALQARO JURNALI HAY'AT A'ZOLARI:**Muhiddinov Muslihiddin***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Sirojiddinov Shuhrat***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Haqqulov Ibrohim***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Rasulov Ravshanxo'ja***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Dilorom Salohiy***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Sodiqov Qosimjon***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Mark Tutan***f.f.d., professor (Fransiya)***Binnatova Almaz Ulvi***f.f.d., professor (Ozarbayjon)***To'xlijev Boqijon***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Shodmonov Nafas***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Ramiz Asker***f.f.d., professor (Ozarbayjon)***Yo'ldoshev Qozoqboy***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Jo'raqulov Uzoq***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Vohid Turk***f.f.d., professor (Turkiya)***Nabiulina Guzal***f.f.d., professor (Tatariston)***Ibrohim Xudoyor***f.f.d., (Eron)***Yusupova Dilnavoz***f.f.d., dotsent (O'zbekiston)***Rahim Ibrohim***f.f.d., professor (Afg'oniston)***Mirzayev Rahmatilla***y.f.n., dotsent, huquqshunos (O'zbekiston)***Muhitdinova Badia***f.f.n.dotsent (O'zbekiston)***Ruzmanova Roxila***dots., mas'ul kotib (O'zbekiston)***Narziyeva Ma'mura***kotib, o'qituvchi (O'zbekiston)*ALISHER NAVOIY XALQARO JURNALI ILMIY
MASLAHAT KENGASHI A'ZOLARI:**Toshqulov Abduqodir***i.f.d., (O'zbekiston)***Xalmuradov Rustam***t.f.d., professor (O'zbekiston)***Eshqobil Shukur***O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan
madaniyat xodimi, shoir (O'zbekiston)***To'xtasinov Ilhom***p.f.d. (O'zbekiston)***Rixsiyeva Gulchehra***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Benedek Peri***f.f.d., professor (Vengriya)***Ko'chiyev Ismat***publisist, O'zbekiston va Belorussiya yozuvchilar
uyushmasi a'zosi (O'zbekiston)***Olimov Karomatillo***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Dadaboyev Hamidulla***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Aitpayeva Gulnora***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Rahmonov Nasimxon***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Shomusarov Shorustam***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Dyu Rye Andre***f.f.d., professor (Fransiya)***Pervin Chapan***f.f.d., professor (Turkiya)***Safarov Renat***f.f.d., professor (Tatariston)***Hamroyev Juma***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Ibrohimov Elchin***f.f.n., professor (Ozarbayjon)***Jo'rayev Shokirjon***F-m.f.d., professor (O'zbekiston)***Hasanov Shavkat***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Nurullo Oltoy***f.f.n., (Afg'oniston)***Xalliyeva Gulnoz***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Alim Labib***f.f.d., professor (Afg'oniston)***Nodira Afoqova***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Aftondil Erkinov***f.f.d., professor (O'zbekiston)*

Главный редактор:

Мирзаев Ибадулла
д.ф.н., профессор (Узбекистан)

Заместитель главного редактора:

Жабборов Нурбой
д.ф.н., профессор (Узбекистан)

**ЧЛЕНЫ МЕЖДУНАРОДНОГО ЖУРНАЛА
АЛИШЕРА НАВОИ:**

Мухиддинов Муслихиддин
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Сирожиддинов Шухрат
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Хаккулов Иброхим
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Расулов Равшанхужа
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Дилором Салохий
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Содиков Косимжон
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Марк Тутан
д.ф.н., профессор (Франция)
Биннатова Алмаз Улви
д.ф.н., профессор (Азербайджан)
Тухлиев Бокижон
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Шодмонов Нафас
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Рамиз Аскер
д.ф.н., профессор (Азербайджан)
Юлдашев Казакбай
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Журакулов Узок
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Вохид Турк
д.ф.н., профессор (Турция)
Набиулина Гузаль
д.ф.н., профессор (Татарстан)
Иброхим Худоев
д.ф.н., (Иран)
Юсупова Дилнавоз
д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Рахим Иброхим
д.ф.н., профессор (Афганистан)
Мирзаев Рахматилла
к.ю.н., доцент (Узбекистан)
Мухитдинова Бадиа
к.ф.н., доцент (Узбекистан)
Рузманова Рохила
доц., отв. секретарь (Узбекистан)
Нарзиева Мамура
секретарь, преподаватель (Узбекистан)

**ЧЛЕНЫ НАУЧНОГО КОНСУЛЬТАТИВНОГО
СОВЕТА МЕЖДУНАРОДНОГО ЖУРНАЛА
АЛИШЕРА НАВОИ:**

Тошкуллов Абдукодир
к.э.д., (Узбекистан)
Халмурадов Рустам
д.т.н., профессор (Узбекистан)
Эшкobil Шукур
Заслуженный работник культуры Республики
Узбекистан, поэт (Узбекистан)
Тухтасинов Илхам
д.п.н. (Узбекистан)
Рихсиева Гулчехра
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Бенедек Пери
д.ф.н., профессор (Венгрия)
Кочиев Исмаи
Публицист, член Союза писателей Узбекистана и
Беларуси (Узбекистан)
Олимов Кароматилло
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Дадабаев Хамидулла
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Айтпаева Гулнора
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Рахмонов Насимхон
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Шомусаров Шорустам
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Дю Рье Андре
д.ф.н., профессор (Франция)
Первин Чапан
д.ф.н., профессор (Турция)
Сафаров Ренат
д.ф.н., профессор (Татарстан)
Хамроев Джума
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Иброхимов Элчин
к.ф.н., профессор (Азербайджан)
Джураев Шокирджон
д.ф.-м. н., профессор (Узбекистан)
Хасанов Шавкат
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Нурулло Олтой
к.ф.н., (Афганистан)
Халлиева Гулноз
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Алим Лабиб
д.ф.н., профессор (Афганистан)
Нодида Афокова
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Афтондил Эркинов
д.ф.н., профессор (Узбекистан)

Chief Editor:**Mirzaev Ibodulla***Doc. of philol. scien., professor (Uzbekistan)***Deputy Chief Editor:****Jabborov Nurboy***Doc. of philol. scien., professor (Uzbekistan)*
**MEMBERS OF EDITORIAL BOARD OF
INTERNATIONAL JOURNAL OF ALISHER
NAVOI:**
Mukhiddinov Muslikhiddin*Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Sirojiddinov Shukhrat***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Khakkulov Ibrokhim***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Rasulov Ravshankhuja***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Dilorom Salokhiy***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Sodikov Kosimjon***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Mark Tutan***Doc. of philol. scien., prof. (France)***Binnatova Almaz Ulvi***Doc. of philol. scien., prof. (Azerbaijan)***Tukhliev Bokijon***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Shodmonov Nafas***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Ramiz Asker***Doc. of philol. scien., prof. (Azerbaijan)***Yuldoshev Kozokboy***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Jurakulov Uzok***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Vokhid Turk***Doc. of philol. scien., prof. (Turkey)***Nabiulina Guzal***Doc. of philol. scien., prtof. (Tatarstan)***Ibrokhim Khudoyor***Doc. of philol. scien., (Iran)***Yusupova Dilnavoz***Doc. of philol. scien., assoc. prof. (Uzbekistan)***Rakhim Ibrokhim***Doc. of philol. scien., prof. (Afghanistan)***Mirzayev Rahmatilla***Cand. of legal scien., assoc. prof. (Uzbekistan)***Mukhitdinova Badia***Cand. of philol. scien., assoc. prof. (Uzbekistan)***Ruzmanova Rokhila***Assoc. prof., Exec. Sec. (Uzbekistan)***Narziyeva Ma'mura***Secretary, teacher (Uzbekistan)*
**MEMBERS OF SCIENTIFIC ADVISORY BOARD
OF INTERNATIONAL JOURNAL OF ALISHER
NAVOI:**
Toshkulov Abdukodir*Doc. of econ. scien., (Uzbekistan)***Khalmuradov Rustam***Doc. of technic. scien., prof. (Uzbekistan)***Eshqobil Shukur***Honored Worker of Culture of the Republic of Uzbekistan, poet (Uzbekistan)***Tukhtasinov Ilkhom***Doc. of pedag. scien. (Uzbekistan)***Rikhsieva Gulchekhra***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Benedek Peri***Doc. of philol. scien., prof. (Hungary)***Kochiyev Ismat***Publicist, member of the Writers' Union of Uzbekistan and Belarus (Uzbekistan)***Olimov Karomatullo***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Dadaboev Khamidulla***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Aitpaeva Gulnora***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Rakhmonov Nasimxon***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Shomusarov Shorustam***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Dyu Rye Andre***Doc. of philol. scien., prof. (France)***Pervin Chapan***Doc. of philol. scien., prof. (Turkey)***Safarov Renat***Doc. of philol. scien., prof. (Tatarstan)***Khamroev Juma***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Ibrokhimov Elchin***Cand. of philol. scien., prof. (Azerbaijan)***Juraev Shokirjon***Doc. of phys.-math. scien., prof. (Uzbekistan)***Khasanov Shavkat***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Nurullo Oltoy***Cand. of philol. scien., (Afghanistan)***Khallieva Gulnoz***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Alim Labib***Doc. of philol. scien., prof. (Afghanistan)***Nodira Afokova***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Aftondil Erkinov***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Саҳифаловчи: Абдулазиз Мухаммадиев****Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz**ООО Tadqiqot город Ташкент,
улицв Амира Темура пр. 1, дом-2.Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uzTadqiqot LLC the city of Tashkent,
Amir Temur Street pr. 1, House 2.Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Phone: (+998-94) 404-0000

NAVOIY VA TILSHUNOSLIK MASALALARI

1. Bayram BİLİR

ORHUN YAZITLARINDA VE ALİ ŞİR NEVAI'NIN İLK DİVANINDA OLUMLU TİP KAVRAMLAR9

NAVOIY VA JAHON ADABIYOTI

2. Ozan Yılmaz

ALİ ŞİR NEVÂ'YÎ'NİN HAMSESİNDE EMÎR HÜSREV-İ DEHLEVÎ'YE DAİR GÖRÜŞLERİ15

3. Эркинов Афтондил

АЛИШЕР НАВОИЙ ҚЎЛЁЗМАЛАРИ БУТУНЖАҲОН ФЕҲРЕСТИНИ ЯРАТИШ МАСАЛАСИ29

HAQIQAT SARI SAFAR

4. Muslikhiddin Kutbiddinovich Mukhiddinov

IMAGE OF THE PROPHET36

5. Қозоқбой Йўлдош

ТЕРАН ТУЙГУЛАРНИНГ ЖОНЛИ МАНЗАРАЛАРИ45

MA'RIFAT YOG'DUSI

6. Салоҳий Дилором Исомиддин қизи

НАВОИЙ ИЖОДИДА ИНСОН ВА ИЖТИМОИЙ ЖАМИЯТ АХЛОҚИ МАВЗУСИ50

7. Жабборов Нурбой Абдулҳакимович

АЛИШЕР НАВОИЙ АСАРЛАРИДА “АҲЛИ МАОНИЙ” ТУШУНЧАСИНИНГ ЎРНИ ВА ИРФОНИЙ МОҲИЯТИ55

8. Нафас Шодмонов

ТАСАВВУФ АДАБИЁТИДАГИ “КЎЗГУ” ТИМСОЛИНИНГ НАВОИЁНА ТАЛҚИНИ65

9. Асрорхон Аббосов

НАВОИЙ ҲАЗРАТЛАРИ ЎРГАНГАН АСАРЛАР: “САҲИҲИ БУХОРИЙ” ДА ОДОБ-АХЛОҚҚА ДОИР ҲАДИСЛАР78

ASLIYAT UMMONI

10. Bertels Y.E.

NAVOIY VA ATTOR. Rus tilidan I.K.Mirzayev tarjimasi (parcha)83

TEMURIYLAR DAVRI TURKIY VA O'ZBEK ADABIYOTI

11. Уралов Ахтам Синдарович, Холдоров Хусан Нортोजиевич

АЛИШЕР НАВОИЙ ВА ҲУСАЙН БОЙҚАРО ДАВРИ БОҒЛАРИ95

12. Холиқов Умиджон Қўчқарович, Холиқова Сайёра Қўчқаровна

НАВОИЙ ДАВРИДА ШАХМАТ ЎЙИНИНИНГ РИВОЖЛАНИШ ТАРИХИДАН103

NAVOIY NASRI VA NAZMI NAFOSATI

13.Қобилов У. У.

“ЮСУФНОМА” МАВЗУСИ ВА УНИНГ АЛИШЕР НАВОИЙ ЛИРИКАСИДАГИ
БАДИИЙ ТАЛҚИНИГА ДОИР.....109

14.Холйигит Холмуродов

МУМТОЗ АДАБИЁТДА ФАРҲОД ОБРАЗИ ГЕНЕЗИСИ ВА УНИНГ НАВОИЙ
ШЕЪРИЯТИДА ИФОДАЛАНИШ АНЪАНАЛАРИ.....118

15.Murat ŞAHİN

ALİ ŞİR NEVÂÎ’NİN “MAHBÛBU’L KULÛB” ADLI ESERİNİN DEĞERLER
AÇISINDAN İNCELENMESİ.....124

ILM, OLAM VA OLIM

16.Ernazarova Iroda Shavkatovna

ESHQOBIL SHUKUR – NAVOIYGA MUNOSIB IZDOSH.....134

17.Eshnazarov Sulaymon Qulmuhammad o‘g‘li

ALISHER NAVOIYNING “SAB’AT UL-ABHUR” ASARI
LUG‘ATSHUNOSLIKDA NODIR MANBA SIFATIDA.....140

TALQIN, TAHLIL VA TAQRIZ

18.O‘ngalova Guldasta

Y.E.BERTELS NAVOIY IJODI TADQIQOTCHISI.....144

NAVOIY VA TA’LIM-TARBIYA MASALALARI

19.Сирдарёхон Ўтанова

ИНСОН АХЛОҚИНИНГ РАНГЛИ МАНЗАРАЛАРИ.....151

20.Gulchehra Ahatova

“MAHBUB UL-QULUB” ASARINING BUGUNGI YOSHLARDA MA’NAVIY SIFATLAR
SHAKLLANTIRISHDAGI O‘RNI.....157

AZIZ MUSHTARIY!

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Miromonovich Mirziyoyevning "Buyuk shoir va mutafakkir Alisher Navoiy tavalludining 580 yilligini keng nishonlash to'g'risida"gi PQ-4865-son Qarorida "Alisher Navoiy asarlarida teran ifoda topgan milliy va umuminsoniy g'oyalarning jahon tamaddunida tutgan o'rnini hamda o'sib kelayotgan yosh avlodning intellektual salohiyatini oshirish, ular qalbida yuksak axloqiy fazilatlarni tarbiyalashdagi beqiyos ahamiyatini nazarda tutib, shuningdek, ulug' shoir va mutafakkirning adabiy-ilmiy merosini mamlakatimizda va xalqaro miqyosda yanada chuqur tadqiq qilish va keng targ'ib etish..." lozimligi alohida ta'kidlangan.

Bu filologiya ilmi va navoiyshunoslik, xususan, adabiy ta'sir, qiyosiy adabiyotshunoslik, matnshunoslik va tarjima masalalari bilan shug'ullanayotgan tadqiqotchilar zimmasiga jahonning ilg'or texnologiyalari, nazariy g'oyalariga hamohang ilmiy tadqiqotlar yaratish vazifasini yuklaydi. Olimlarimizning ilmiy salohiyati, innovatsion g'oyalarini jahonda targ'ib qilish va qo'llab-quvvatlash maqsadida xalqaro nufuzga ega ushbu jurnal ta'sis etildi.

"Alisher Navoiy" deb nomlangan ushbu jurnalda navoiyshunoslik, Navoiy adabiy merosining umumjahon tamaddunida tutgan o'rni va adabiy ta'sir masalalari bilan shug'ullanayotgan tadqiqotchilarni o'z maqolalari bilan ishtirok etishga taklif qilamiz.

TAHRIRIYAT**УВАЖАЕМЫЙ ЧИТАТЕЛЬ!**

В Постановлении №ПП-4865 Президента Республики Узбекистан Шавката Миромоновича Мирзиёева "О широком праздновании 580-летия со дня рождения великого поэта и мыслителя Алишера Навои" особо отмечается "огромное значение произведений Алишера Навои, в которых нашли глубокое отражение национальные и общечеловеческие ценности, в развитии мировой культуры, их роль в повышении интеллектуального потенциала и духовно-нравственном воспитании молодого поколения, а также в целях обеспечения дальнейшего изучения и популяризации литературно-научного наследия великого поэта и мыслителя..."

Это ставит задачи перед филологами, навоиоведами, исследователями литературного влияния, сравнительного литературоведения, текстологии и вопросов перевода создания научных исследований, соответствующих передовым мировым технологиям и теоретическим идеям. В целях пропаганды и продвижения научного потенциала и инновационных идей наших ученых учреждён данный международный журнал.

Приглашаем публиковать свои статьи в нашем журнале "Алишер Навои" отечественных и зарубежных исследователей, занимающихся изучением жизни и творчества литературы Навои, его роли в мировой литературе, проблемами литературного влияния и сравнительной поэтикой.

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИИ**DEAR READER!**

Resolution of the President of the Republic of Uzbekistan Shavkat Miromonovich Mirziyoyev "On the celebration of the 580th anniversary of the great poet and thinker Alisher Navoi" No PP-4865 given the invaluable role of cultivating high moral qualities in their hearts, as well as the need to further study and widely promote the literary and scientific heritage of the great poet and thinker in our country and internationally "

This puts the task of researchers in the field of philology and Navoi studies, in particular, literary influence, comparative literature, textual studies and translation, in creating scientific research in harmony with the world's advanced technologies and theoretical ideas. This internationally renowned journal was established to promote and support the scientific potential and innovative ideas of our scientists around the world.

In this magazine, called "Alisher Navoi", we invite researchers who are interested in Navoi studies, the role of Navoi's literary heritage in world civilization and literary influence to participate with their articles.

EDITORIAL

NAVOIY VA TILSHUNOSLIK MASALALARI

ORHUN YAZITLARINDA VE ALI ŞİR NEVAI'NIN İLK DİVANINDA OLUMLU TIP KAVRAMLAR

Bayram BİLİR

Semerkant Devlet Yabancı Diller Enstitüsü
Öğretim Görevlisi

For citation: Bayram Bilir. POSITIVE TYPE CONCEPTS IN ORHUN INSTRUCTIONS AND THE FIRST DIWAN OF ALISHER NAVOI. Alisher Navoi. 2022, vol. 1, issue 3, (9-14) pp.

DOI 10.5281/zenodo.5804474

ÖZET

Orhun yazıtları 18. yüzyıl başlarında Ruslara esir düşen Johann von Strahlenbeg'in eseri aracılığıyla biliniyordu. Ancak araştırma amacıyla ilk bilimsel heyetler ancak 19. Yüzyılın sonlarında gönderilebilinmişti. İlk heyetler 1888-1889'de gönderilen Fin araştırma heyetleriydi. Türk Bodun'un (Türk halkının) devlet anlayışı ve yönetimi, kültürel unsurları, komşuları ve soydaşlarıyla olan ilişkileri ve sosyal yaşantısı hakkında bilgiler veren bu yazıtlar kavramsal olarak da içerisinde birçok unsuru barındırmaktadır. Özbek yazı dilinin kurucusu kabul edilen ve doğuda Hindistan'dan batıda Osmanlı coğrafyasına kadar tesir uyandıran Ali Şir Nevai'nin yarattığı orijinal eserler Türk Dünyasında yüksek bir ilgiyle karşılanmış ve beğenilmiştir. Yıllar boyunca eserlerine şerhler ve sözlükler yazılmıştır.

Bu çalışmamızda toplumun ve devlet anlayışının temel unsuru olan olumlu tip kavramının Orhun Yazıtları ve Ali Şir Nevai eserlerinde işlenişini üzerinde durulacak ve kullanım alanları tesbit edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Orhun Yazıtları, kişi, kamil insan, olumlu tip.

O'RXUN YOZUVLARIDA VA ALISHER NAVOIYNING BIRINCHI DEVONIDA IJOBIY TIP TUSHUNCHALARI

Bayram BİLİR

Samarqand davlat chet tillar
instituti o'qituvchisi

ANNOTATSIYA

O'rxun yozuvlari XVIII asr boshlarida ruslar tomonidan qo'lga olingan Iogan fon Strahlenbeg asari orqali ma'lum bo'lgan. Biroq, tadqiqot uchun birinchi ilmiy delegatsiyalar faqat XIX asrning oxirida yuborilgandi. Birinchi missiyalar 1888-1889- yillarda yuborilgan Finlyandiya tadqiqot missiyalari edi. Turk Bodun (turk xalqi) davlati va boshqaruvi tushunchasi, madaniy unsurlari, qo'shni va qarindoshlar bilan munosabatlari, ijtimoiy hayoti haqida ma'lumot beruvchi bu yozuvlarda konseptual jihatdan ko'plab unsurlar mavjud. O'zbek yozuvining asoschisi sifatida qabul qilingan va sharqda Hindistondan g'arbda Usmonli geografiyasiga qadar ta'sir ko'rsatgan Alisher Navoiy yaratgan asl asarlar turk dunyosida katta qiziqish bilan kutib olindi va yuksak baholandi. O'tgan yillar davomida uning asarlariga sharhlar, lug'atlar yozilgan.

Ushbu tadqiqotda jamiyat va davlat tushunchasining asosiy unsuri bo'lgan ijobiy tip tushunchasining O'rxun bitiklari va Alisher Navoiy asarlarida qo'llanilishiga alohida to'xtalib, uning qo'llanish sohalarini aniqlashga harakat qilinadi.

Kalit so'zlar: O'rxun bitiklari, shaxs, kamil inson, ijobiy tip.

POSITIVE TYPE CONCEPTS IN ORHUN INSTRUCTIONS AND THE FIRST DIWAN OF ALISHER NAVOI

Bayram BILIR,

Teacher of Samarkand State
Institute of Foreign Languages

ANNOTATION

The Orkhon inscriptions were known through the work of Johann von Strahlenbeg, who was captured by the Russians in the early 18th century. However, the first scientific missions for research purposes could only be sent at the end of the 19th century. The first missions were Finnish research missions sent in 1889-1888. These inscriptions, which provide information about the understanding of the state and administration of the Turkish Bodun (Turkish people), its cultural elements, its relations with its neighbors and cognates, and its social life, contain many elements conceptually. The original works created by Ali Şir Nevayî, who is accepted as the founder of the Uzbek written language and influenced from India in the east to the Ottoman geography in the west, were met with great interest and appreciated in the Turkish World. Over the years, commentaries and dictionaries have been written on his works.

In this study, the use of the concept of positive type, which is the basic element of society and the understanding of the state, in the Orhun Inscriptions and Ali Şir Nevai works will be emphasized and its usage areas will be tried to be determined.

Keywords: Orkhon Inscriptions, person, perfect human, positive type.

Giriş

1. Orhun Yazıtları

Bengü taş metinleri, sadece en eski metinler oldukları için önemli değildir, Çuvaşça ve Sahaca (Yakutça) hariç, bugün yaşayan bütün Türk lehçe ve ağızlarının çıktığı ana kaynak olması bakımından da önemlidir. Türk lehçe ve ağızlarının bütün özellikleri Köktürkçeye çıkar ve Köktürkçeden bugüne doğru takip edilir. Çuvaşça ve Sahacanın birçok özelliği de Köktürkçe ile açıklanabilir. Bu sebeplerle tarihî-karşılaştırmalı Türk dili çalışmalarının ilk ve ana kaynağı, vazgeçilemez şekilde Köktürk bengü taşlarındaki metinlerdir. Türk yazı dilinin bilinen ilk örnekleri de bu metinlerdir. Eski Uygur yazı dili de Köktürk yazı dili üzerine kurulmuştur ve bu yazı dilinin devamıdır. Bu yazı dili zinciri gelişip zenginleşerek bugüne kadar gelmiştir [Ercilasun 2016: 339-340].

Kavramsal olarak oldukça yoğun terimleri barındıran bu yazıtlardaki yazılar yukarıdan aşağıya doğru yazılmış ve satırlar sağdan sola doğru sıralanmıştır. Bir satırda yer alan kelime sayısı taşların yüksekliğine göre değişmektedir. Bilge Kağan yazıtının bir satırında ortalama 40-45, Kül Tigin yazıtında 28-30, Tonyukuk yazıtının birinci taşında 20-25, ikinci taşında 14-15 kelime bulunmaktadır. Normal bir kitabın bir satırında aşağı yukarı 10 kelime bulunduğunu göz önünde bulundurursak yazıtların uzunluğu hakkında bir fikir elde edebiliriz [Ercilasun 2016:340].

Bilge Kağan yazıtı 82, Kül Tigin yazıtı 79, Tonyukuk yazıtı ise birinci taşı 35, ikinci taşı 27 olmak üzere toplamda 62 satırdan oluşur. Aşağı yukarı bir kitaptan yola çıkarak tahminde bulunursak 30-35 sayfalık bir metin elde edebilir ve 6000 civarında bir kelime yoğunluğunu tesbit edebiliriz. Yazıtlarda farklı kelimelerin sayısı 840'tır ve bunlardan 147'si yer, kavim, kişi ve at isimleridir. Bu özel isimleri çıkarırsak Kül Tigin, Bilge kağan ve Tonyukuk Yazıtlarında tekrarlanmayan kelime sayısını 693 olarak tesbit edebiliriz. Buna bakarak aşağı yukarı 700 kelimelik bir sözlük oluşturulabileceği sonucuna varırız.

2. Ali Şir Nevai

Soyca bir Uygur kabilesinden gelen Ali Şir Nevai 17 Ramazan 844 (9 Şubat 1441) tarihinde Herat'ta doğmuştur. Babası Kiçkine Bahadır (Kiçkine Bahşı) Timur'un torunlarının hizmetinde bulunmuş, Babür Şah'ın sarayında da önemli bir mevki sahibi olmuştu. Annesinin dedesi Bü Said Çiçek ise Hüseyin Baykara'nın dedesi Baykara Mirza'nın uluğ beyi (beylerbeyi) idi.

Hüseyin Baykara'yı da himaye eden Babür Han, Ali Şir'le olan münasebetini babasının ölümünden sonra da kesmemiş, Meşhed'e giderken hem Hüseyin'i hem de Ali Şir'i beraberinde götürmüştür. Babür 1457'de Meşhed'de ölünce Hüseyin Merv'e dönmüş Ali Şir ise Meşhed'de kalarak tahsiline devam ettirmiştir. Babür'ün ölümü ile hamisiz kalan Ali Şir, Timurlular'ın kuşçu emirlerinden Seyyid Hasan Erdeşir'den yardım ve ilgi görmüştür. 1464'te Meşhed'den

Herat'a gelen Ali Şîr burada Ebü Said Mirza'nın hizmetine girdiyse de ondan ilgi göremeyince Semerkant'a gitmiş ve Hace Celaleddin Fazlullah Ebü'l-Leysî'nin medresesine devam ettirmiştir. Arkadaşı Hüseyin Baykara'nın tahta geçmesine kadar da Semerkant'ta kaldı [Kut 1989: 449-453]. Hüseyin Baykara Horasan'ı ele geçirip Timurlular tahtına oturmasıyla beraber Alî Şîr Herât'a dönüp dostu Hüseyin-i Baykara'nın hizmetine girdi. Hüseyin-i Baykara, Alî Şîr'e "Mühürdarlık" görevini verdi. 1472 yılında Alî Şîr "Emîr", yani "Dîvân beyi" unvanını aldı.

1476 yılında büyük hürmet ve takdir beslediği devrin önde gelen siması Abdurrahmân-i Câmî'nin irşadı ile Nakşbendî tarikatına intisap etti. Nevâî, olgunluk çağı olarak atfedilen 1480 yılından itibaren önemli eserler de kaleme almaya başlamıştır. 1483-1485 yılları arasında en büyük eseri olan Hamse'sini meydana getirmiştir. Nevâî, Nizamî ile Emir Husrev'in Hamse'leri üzerine Camî ile yaptığı konuşmadan sonra bu hevese kapılmış ve Camî'nin Tuhfetü'l-Ahrar'ı hazırladığını görünce, Hayret'ül-Ebrar mesnevisine başlamış, iki yıl gibi çok kısa bir süre içinde beş mesneviyi kaleme alarak, Hamse'sini tamamlamıştır. Camî, Hiredname-i İskenderî mesnevisinde bu Hamse'yi övmüştür [Levend 1965: 36]. Devlet işleri Nevâyî üzerinde dâima yıpratıcı bir etki yapmış, devletin yükselmesi için hizmet verirken gördüğü haksızlıklar karşısında üzülmüştür. Fakat o bu haksızlıklar karşısında bile 1498'de Lisânü't-Tayr, 1499'da Muhâkemetü'l-Lügatayn ve Sirâcü'l-Müslimîn ile 1500 yılında Mahbûbü'l-Kulûb adlı eserlerini kaleme almaktan geri kalmamıştır. Bu sırada sağlığı bozulmuştur. 31 Aralık 1500'de Hüseyin Baykara'yı Esterâbâd dönüşünde karşılarken el öptüğü sırada yere yıkılmıştır. Herat'a geldikten üç gün sonra [Kaya, 2007:47-55] Cemâziyelâhîr 906'da (3 Ocak 1501) vefat etmiştir. Kudsiye Camii yanında kendisinin yaptırdığı türbeye defnedilmiştir [Kut 1989: 450].

Hayatını ana hatları ile özetlediğimiz Alî Şîr Nevâyî Klâsik Çağatay edebiyatında seçkin bir yere sahiptir. Nevai dîvan, mesnevi, tarih, tezkire, tasavvuf, dil vb. çeşitli tür ve alanlarda otuza yakın eser vermiştir. Eserlerinin sayısı ve değeri bakımından İslami Türk Edebiyatı döneminin en verimli sanatçısıdır denebilir. Çağının sayılı bilginlerinden olan Ali Şîr, tarih, edebiyat ve öbür sanat kollarında geniş bilgi sahibidir. Arapçayı iyi bilir, fakat Türkçe ve Farsça bilgisi, her iki dille şiir yazarak, kuvvetli tenkidler yapacak ve bu dillerin zayıf ve kuvveli yanlarını belgeleri ile gösterecek ölçüdedir. Bu yüzden ona Züllisaneyn (iki dilli) denilmiştir. Nevâî, "ilim uğrunda birçok emek sarfetmiş, tarih ahlak kelim ve tasavvufa dair eserler vücuda getirmiş; edebiyatın nazari kısmında çalışmış ve devrinin en büyük münekkidi olmuştur" [Tarlan 1942:8].

Eserleri: Ali Şîr Nevâî'nin tarih, mesnevi, tezkire, dil, musiki, aruz gibi tür ve konularda 29 adet eseri vardır. Nevâî bu kadar farklı tür ve konularda eser vererek döneminin bilimlerine hâkimiyetini gösteren çok kültürlü bir şahsiyettir. Nevâî'nin eserlerini TDK'nın hazırladığı Ali Şîr Nevâî Külliyyatı'na göre bölümlere ayırarak vermeye çalışacağız.

Dîvânları (Hazâ'inü'l-Me'ânî): İlk Divan, Bedâiyü'l-Bidâye, Nevâdirü'n-Nihâye, Garaib'üs-Sıgar, Nevâdirüş-Şebâb, Bedâiyü'l-Vasat, Fevâ'idü'l-Kiber, Farsça Dîvanı.

Mesnevileri (Hamsesi): Hayretü'l-ebrâr, Ferhâd u Şîrîn, Leylî vü Mecnûn, Seb'a-i Seyyare, Sedd-i İskenderî Tezkireleri: Nesâ'imül-Mahabbe, Mecâlisü'n-Nefâis.

Biyografik Eserleri: Hâlât-ı Seyyid Hasan Erdeşir, Hamsetü'l-Mütehayyirîn, Hâlât-ı Pehlevân.

Dil ve Edebiyat Eserleri: Risâle-i Muamma, Mîzânü'l-Evzân, Muhâkemetü'l-Lugateyn.

Dînî-Ahlâkî Eserleri: Münacat, Çihil Hadis, Nazmü'l-Cevâhir, Sirâcü'l-Müslimîn, Mahbûbü'l-Kulûb, Lisânü't-Tayr.

Târihî Eserleri: Tarih-i Enbiya ve Hukema, Tarih-i mülk-i Acem, Zübdetü'l Tevarih.

Belgeler: Vakfiyye, Münşe'ât.

Yazıtlarda Olumlu Tip Kavram Alanları

"İnsan" kavramı devletin temelini oluşturan temel unsur olduğu için nicelikleri verilen bütün kavram alanlarının da merkezinde bulunmaktadır. Yazıtlarda da insan kavramı gisik/İsîk/işik "kişi" sözü ile karşılanmıştır. Dolayısıyla olumlu tip kavramının merkezinde "kişi" sözü bulunmaktadır.

ᠡᠨᠢᠰᠠᠨ:ᠵᠡᠭᠦᠨᠢᠰᠠᠨ edgü₁ bilge₂ kişig "iyi akıl sahibi kişi"

yaguru: kondukda: kisre: aynig: bilig: anda: öyür: **ermiş:edgü: bilge: kişig: edgü: alp:kişig:** yoritmaz: ermiş. KT G 6, BK K4

"(Bu halklar) yaklaşıp yerleştikten sonra (da Çinliler) fesatlıklarını o zaman düşünürlermiş. **İyi (ve) akıllı kişileri**, iyi (ve) cesur kişileri ilerletmezler imiş."

ᠡᠨᠢᠰᠠᠨ:ᠠᠯᠤᠯᠤᠰ edgü alp₃ kişig "iyi kahraman kişi"

yaguru: kondukda: kisre: aynig: bilig: anda: öyür: ermiş:edgü: bilge: kişig: **edgü: alp:kişig:** yoritmaz: ermiş. KT G 6, BK K4

“(Bu halklar) yaklaşıp yerleştikten sonra (da Çinliler) fesatlıklarını o zaman düşünürlermiş. İyi (ve) akıllı kişileri, **iyi (ve) cesur kişileri** ilerletmezler imiş.”

Züt tüz₄ “birlik içinde (olan)”

begleri: yime: bodunı: yime: **tüz**: ermiş. KT D 3, BK D 4

“Beyleri de halkları da **barış ve birlik içinde** imiş”

glkr erklig₂₄ “güçlü, muktedir”

üze teñri **erklig** (.....) bod(un ...) ança (...) tümen og(.....)ya men (.....)ün (begl)erig, bod(unug).

BK K 12

“Üstlerinde gök bulunan (göğün altındaki) (nice) **güçlü ve muktedir** halkları (ve) öylece (...) on binlerce ev(latları besledim, onlara sıkıntı çekirtmedim...).

glçüß küçlög₂₅ “güçlü”

üze teñri koñ yılka yetinç ay **küçlög** alp er kaganımda adrılı bardınız . O 12

“yukarıda (edebi) gök, koyun yılının yedinci ayında **güçlü** (ve) kahraman kağanımdan ayrılıverdiniz.

Glük külög₃₀ “ünlü”

antag: **külög**: kagan: ermiş. KT D 4, BK D 5

(Onlar) onca **ünlü** hükümdarlar imiş.

UGPL alpagu₅₀ “ yiğit savaşçı, kahraman”

oza: kelmiş: süsin: költigin: agtıp: toñra: bir: oğuş: **alpagu**: on: erig: toñatigin: yugında: egirip: ölürtümüz. KT K 7

“Süratle gelen düşman ordusunu Kül Tigin dağıtıp Tongra(lardan) bir grup **yiğit savaşçı** on eri Tonga Tigin’in cenaze töreninde kuşatarak öldürdük.

klgb beglik₆₄ “bey olmaya layık”

tabgaç: bodunka: **beglik**: ırı: oğlın: kul: boldı: işilik: kız: oğlın: küñ: boldı. KT D 7, KT D 24, BK D 7, BK D 20

“(Bu yüzden) Çin halkına **bey olmaya layık** erkek evladı kul oldu, hanım olmaya layık kız evladı (da) cariyeye oldu.”

İYNI eşilik “hanım olmaya layık”

tabgaç: bodunka: beglik: ırı: oğlın: kul: boldı: **eşilik**: kız: oğlın: küñ: boldı. KT D 7, KT D 24, BK D 7, BK D 20

“(Bu yüzden) Çin halkına bey olmaya layık erkek evladı kul oldu, **hanım olmaya layık** kız evladı (da) cariyeye oldu.”

Ali Şir Nevai'nin İlk Divanında Olumlu Tip Kavram Alanları

Ali Şir Nevai eserlerinde olumlu tip “kamil insan” timsaliyle verilmeye çalışılmıştır. Dr. Nursel Özarendeli tarafından 2002 yılında hazırlanan Ali Şir Nevai İlk Divan başlıklı doktora tezinin sözlük kısmından faydalandığımız çalışmamızda “kamil insan” bağlantılı kavram alanlarını daraltmaya çalıştık. 15 temel kavramın Yazıtlarda elde edilen kavramlarla örtüşmesine dikkat ettik.

ماگāgāh : bilgili, haberli, uyanık

Yaman ahvalime köz salmadı ol ay yahşı

Yahşı **agah** kıl anı bu yamandın ya Rab 83/4

آلاء ‘ālī : yüce, ulu

Paye ‘**ālī** isteseng tecrid it evvel ihtiyar

‘İsa andın iyler uşbu nil-gün eyvannı tavf 196/4

بی-بāk: korkusuz

Mest ü **bi-bakim** kaçan halimga bolğay muttali‘

Kim kulağığa disem sırrımnı bolmas müstemi‘ 183/1

bilgü : bilgin

Canda öz dağın körüp ‘aşıklığımı angladı

Ol kişi dik kim tanığay öz kılın **bilgü** körüp 68/5

نوجuvān : genç, taze, delikanlı

Yüz tümen min dik kühen-pir olsa anıng sadqası

Kılmasun azürde ya Rab nev-**cüvan**ımnı maraz 175/6

داندānā : bilen, bilgiç

kim fena vadisi içre ‘ışık rayı birle kim

mesh u mebhud oldu anda zirek ü **dana** hired

نمیاeymen: mutlu, talihli

Eymen olman hanḡah u halvet içre ‘acebdin
 Zahida mey-hane belkim köp içidür me’menim 303/6
 نادنڭ ḡandān: gülen, sevinçli, mutlu
 İstemiş bülbül vefa güldin meḡer kim jaledin
 Baḡrı ḡanmış ḡonḡanın bes kim irür *handan* anga 4/8
 مەردانە merdāne: mertçe, yiḡitçe
 Harem vaslın tiler sin püye ur *merd-ane* iy salik
 ḡadem aheste ḡikme baḡrıng ol yilmekde talḡay dip 72/5
 مەس’ۇد mes’ūd : mutlu bahtiyar
 Hoy ḡatresidin ḡarḡ irür haling sevadı veh niter
 Bir tire kevkeb fitnesi yüz ahterüi *mes’ud* ara 19/4
 مۇ’تەبەر mu’teber : hatırı sayılır
Mu’teber irmese ger zerk ehli köp tökken sirişḡ
 Kim müş’a’bid az direm istep feravan yıḡlaḡay 369/4
 مۇ’تەمەد mu’temed : itimad edilen, güvenilen
 Şek imestür bolḡusıdur yarlar bi-‘itimad
 Her ḡaçan yar allıda aḡyar bolsa *mu’temed* 108/4
 مۇشەررەف müşerref : şereflendirilmiş, şerefli
 Sin ü kevser ki deyr içre Nevayi
 Bu devletḡa *müşerref* haliyadur 136/6
 وەفادەر vefā-dār: vefalı, sözünde duran
 Tapılmasa kim yar-ı *vefa-dar* kem irmes
 Andın kişi ger tapsa vefa-dar müşahib 84/6
 يەھشیراḡ yahşırāḡ : çok güzel, çok yakışıklı
 Sakiya bade ki taḡva vü riya afetidin
Yahşırāḡ bolsa manga saḡar-ı şahba afet 93/6

Sonuç

Bu çalışmada Orhun Yazıtlarında gisik/İşik/iŞik “kişi” kavramı ile bağlantılı sözcükleri Ali Şir Nevai’nin İlk Divanında “kamil insan” çerçevesiyle örtüşen kavramları tesbit etmeye çalıştık. Çalışmamız sonunda yazıtlarda “edgü bilge, alp,tüz ,erklig, küçlüg, külüg, alpagu, beglik ve eşilik” sözlerini olumlu tip kavramlar olarak tesbit ettik.

Ali Şir Nevai’nin İlk Divanında “kamil insan” çerçevesiyle örtüşen olumlu tip kavramları ise “agah , ali, bi-baḡ bilgü cüvan dana eyman handan merd-ane mes’ūd mu’teber mu’temed müşerref vefa-dar ve yahşırāḡ” şeklinde tesbit ettik. Ortaya koyduğumuz bu çalışma sonunda ele aldığımız iki eserin köken ve anlam olarak örtüşme oranlarının oldukça farklı olduklarını da tesbit etmemiş olmamız ayrıca önem taşımaktadır.

Иқтибослар/Сноски/References

1. Ercilasun, A.B., Türk Kağanlığı ve Türk Bengü Taşları, İstanbul, 2016. S.362.
2. Tekin, T., Orhun Türkçesi Grameri, 2010 s.10.
3. Radloff, W., Altürkischen Inschriften Der Mongolei, St. Petersburg, 1895. B. 5-83.
4. Thomsen V., Inscriptions de l’Orkhon Dechiffrees, Helsingfors, 1896. B. 97-133.
5. Vambery, H., Noten Zu Den Alttürkischen Inschriften Der Mongolei and Sibiriens, Helsingfors, 1898. B. 26-85.
6. Melioranskiy, P. M., Pamyatnik v’ Chest Ku’l Tegin, Tipografiya İmperatorskoy Akademii Nauk, St. Petersburg, 1899. B. 60-79.
7. Orkun, H.N., Eski Türk Yazıtları, Ankara, 1936. B. 22-121.
8. Gabain, A., Altürkische Grammatik, Hamburg, 1950. B. 247-258.
9. Malov, S. E., Pamyatniki Drevneturkskoy Pismennosti, İzdatelstvo Akademik Nauk, Moskva, 1951. B. 27-70.
10. Tekin, T., A Grammar Of Orkhon Turkic, Indiana University, Bloomington, 1968. B. 229-253.
11. Ergin, M. Orhun Abideleri, Boḡaziçi Yayınları, İstanbul, 2008. B. 2-81.
12. Aydarov, G., Yazık Orhonskih Pamyatnikov Drevnetyurkskoy Pis’mennosti VIII Veka, Alma-Ata: Nauka, 1971. B. 286-334.

13. Abdurrahmanov, G. & A. Rustamov, Kadimgi Turkiy Til, Ukutuvchi Nashriyeti, Taşkent, 1982. B. 101-114.
14. Şükürlü, Ə., Qədim Türk Yazılı Abidələrinin Dili, Maarif Nəşriyatı, Bakı, 1993. B. 218-268.
15. Recebov, E., Memmedov, J., Orxon Jenisey Abideleri, Jazıçı, Bakı, 1993. B. 70-153.
16. Sıdıkov S., Konkobayev K., Bayırkı Türk Jazusu (VII-X Qılımdar), ktMU, Bişkek, 2001. B. 54-95.
17. Sodikov, K. Kük Türk Bitigleri: Matn va Uniñ Tarixiy Talkini, Taşkent: Davlat Şarkşuoslik İnstitutı Nashriyeti, 2004. B. 76-120.
18. Bazılhan, N.. Kazakstan Tarihi Turalı Türki Derektemeleri II: Köne Türk Bitiktastarı Men Eskertkişteri (Orhon, Yenisey, Talas), Almatı: “Dayk-Press”. 2005. B. 63-118.
19. Geng, Shimin. Gudai Tujue Wen Bei Ming Yanjiu [Eski Türk Yazıtları Araştırmaları], Beijing: Zhongyang Minzu Daxue Chubanshe. 2005. B. 94-223.
20. Berta, Á. Sözlerimi İyi Dinleyin: Türk ve Uygur Runik Yazıtlarının Karşılaştırmalı Yayını, Çev. E. YILMAZ, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. 2010. B. 127-189.
21. Karcaubay, S.. Orhon Muraları: II Kitap (Tüpnüska, Okılımı, Audarması, Tüsiniktemesi), Almatı: Abzal-Ay Baspası. 2012. B. 165-200.
22. Xudiyev, N., Qədim Türk Yazılı Abidələrinin Dili, Bakı 2015. B. 188-237.
23. Günay Kut, “Ali Şir Nevai”, TDV İslam Ansiklopedisi, 2. Cilt. İstanbul 1989, s. 449-453.
24. Bulut, S. “Asya Coğrafyası’nın Büyük Edibi Ali Şîr Nevâî’nin Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Türk Dili’ne Katkıları”. Asya Studies, 1 (Number: 1), 2017, 23-41. DOI: 10.31455.
25. Kaya, Ö., “Ali Şir Nevainin Divanları”, Modern Türklük Araştırmaları Dergisi. C.4 S. 1. Mart 2007 s. 47-55.
26. Tarlan, A., N., Ali Sir Nevâyî, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yay. 1942, s. 8.
27. Özarendeli Nursel, (2002). Ali Şir Nevai İlk Divanı, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.

ALISHER NAVOIY XALQARO JURNALINING AXBOROT XATI

Alisher Navoiy xalqaro jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiyasi komissiyasi tomonidan filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiya ishlari yuzasidan asosiy ilmiy natijalar chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan. Shuningdek, Amerika qo'shma shtatlarining Crossref.org tizimiga ham kiritiladi hamda har bir maqolaga doi raqami beriladi. Jurnalda quyidagi ruknlar bo'yicha maqolalar chop etiladi:

- **NAVOIY VA JAHON ADABIYOTI**
- **NAVOIY VA TILSHUNOSLIK MASALALARI**
- **TEMURIYLAR DAVRI TURKIY VA O'ZBEK ADABIYOTI**
- **BAHOSIZ BITIKLAR** (Navoiy asarlarining qo'lyozmalari, Navoiy merosi va matnshunoslik masalalari uchun).
- **ASLIYAT UMMONI** (asosan, ingliz, fransuz, nemis, rus, xitoy, yapon, koreys, hind tillariga).
- **NAVOIY NASRI VA NAZMI NAFOSATI** (Navoiy nasri va nazmiga doir tadqiqotlar uchun).
- **ILM, OLAM VA OLIM** (Navoiy ilmiy merosi va turli ilmlarga doir qarashlari uchun).
- **HAQIQAT SARI SAFAR** (Navoiyning falsafiy qarashlari).
- **MA'RIFAT YOG'DUSI** (Navoiy va islom ma'rifati, Navoiyning diniy-ma'rifiy qarashlari, Navoiy va tasavvuf).
- **NAVOIY POETIKASI** (Fasohat, balog'at, badiiyat, aruz va qofiya bilan bog'liq masalalar).
- **TURKIY MUMTOZ ADABIYOT TADQIQI VA UNING BOSHQA ADABIYOTLAR BILAN QIYOSI**
- **NAVOIY VA ADABIY TA'SIR MASALALARI**
- **NAVOIY VA TA'LIM-TARBIYA MASALALARI**

MAQOLALARGA QO'YILADIGAN TALABLAR:

- maqola 10-15 sahifa hajmida taqdim etiladi;
- maqolalar **o'zbek, turk, tojik, rus, ingliz, fransuz** tillarida qabul qilinadi;
- Maqolaning tarkibiy tuzilishi:
 1. Maqola sarlavhasi.
 2. Muallifning F.I.SH., lavozimi, ilmiy unvoni, ish (o'qish) joylari, viloyat, respublika va elektron pochta adresi to'liq keltiriladi.
 3. Annotatsiya (maqolaning qisqacha mazmun va maqsadi, 100-150 ta so'zdan iborat bo'lishi lozim) **o'zbek, rus, ingliz** tillarida beriladi.
 4. Tayanch so'z va iboralar **o'zbek, rus, ingliz** tillarida (7-10 so'zdan iborat bo'lishi kerak).
 5. Kirish (Introduction)
 6. Asosiy qism (Main part)
 7. Natijalar va muhokama (Results and Discussions)
 8. Xulosalar (Conclusions)
 9. Adabiyotlar (References) – alifbo tartibida keltiriladi (15-20 ta adabiyot).
- maqola Times News Roman shriftida, 14 kattalikda, 1 intervalda tayyorlanadi;
- havola(snoskalar)lar katta qavsda muallif familiyasi – nashr sanasi – sahifasi [Mo'minov 2020: 25] shaklida keltiriladi;
- maqola tomonlari chap: 3 sm, o'ng: 1,5 sm, yuqori va quyi: 2 sm;
- maqolada keltirilgan ma'lumot va dalillarning ilmiy asoslanganligi, ishonchli va ko'chirmachilik holatlari uchun muallif(lar) mas'uldir.
- Maqolalar ekspertiza qilinadi. Ekspertlar tomonidan **tavsiya etilgan maqolalargina jurnalda chop etiladi**;
- tavsiya etilmagan maqolalar chop etilmaydi va mualliflarga qaytarilmaydi.
- jurnalning 1 ta sonida muallifning faqat 1 ta maqolasi chop etiladi.
- Maqola so'ngida mualliflar(lar) telefon raqamini kiritishlari shart.

MUROJAAT UCHUN MANZIL:

Toshkent shahri Amir Temur ko'chasi Matbuot;
Samarqand shahri Universitet xiyoboni 15, SamDU filologiya fakulteti
Tel.: +99891 527 68 22 Telegram raqami: +99891 527 68 22
E-mail: alishernavoiy2020@mail.ru

ИНФОРМАЦИОННОЕ ПИСЬМО МЕЖДУНАРОДНОГО ЖУРНАЛА “АЛИШЕР НАВОЙ”

Международный журнал “Алишер Навой” включен в перечень научных изданий, рекомендованных ВАК Республики Узбекистан для публикации основных научных результатов диссертаций кандидатов на соискание ученой степени доктора философии (PhD) и доктора наук (Д.б.н.). Он также будет включен в систему Crossref.org в США, и каждой статье будет присвоен номер DOI. Статьи для публикации в журнале принимаются по следующей тематике:

- **НАВОЙ И ВСЕМИРНАЯ ЛИТЕРАТУРА**
- **НАВОЙ И ВОПРОСЫ ЯЗЫКОЗНАНИЯ**
- **ТЮРКСКАЯ И УЗБЕКСКАЯ ЛИТЕРАТУРА ЭПОХИ ТЕМУРИДОВ**
- **БЕСЦЕННЫЕ РУКОПИСИ** (рукописи произведения Навои, проблемы наследия Навои и текстологии)
- **ОКЕАН МЫСЛЕЙ** (переводы произведений Навои на английский, французский, немецкий, русский, китайский, японский, корейский, индийский языки)
- **ИЗЫСКАННОСТЬ ПРОЗЫ И ПОЭЗИИ НАВОЙ** (для исследований в области прозы и поэзии Навои)
- **НАУКА, МИР И УЧЕНЫЙ** (научное наследие Навои и его научные взгляды)
- **ПУТЬ К ИСТИНЕ** (философские взгляды Навои)
- **ДУХОВНОЕ ОЗАРЕНИЕ** (Навои и ислам, нравственно-духовные воззрения Навои, Навои и суфизм)
- **ПОЭТИКА НАВОЙ** (вопросы поэтики, системы аруз, ритмики и рифмы)
- **ИССЛЕДОВАНИЕ ТЮРКСКОЙ КЛАССИЧЕСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ И ЕГО СРАВНИТЕЛЬНОЕ ИЗУЧЕНИЕ**
- **НАВОЙ И ВОПРОСЫ ЛИТЕРАТУРНОГО ВЛИЯНИЯ**
- **НАВОЙ И ВОПРОСЫ ВОСПИТАНИЯ И ОБРАЗОВАНИЯ**

ТРЕБОВАНИЯ К ОФОРМЛЕНИЮ СТАТЕЙ:

- Объем статьи: около 10-15 страниц;
- Статьи принимаются на **узбекском, турецком, русском, английском и французском языках**;
- Структура статьи:
 1. Название статьи.
 2. И.Ф.О. автора, должность, научная степень, место работы (учёбы), область, республика, электронная почта.
 3. Аннотация (краткое содержание и цель статьи, статьи в объеме 100-150 слов) на **узбекском, русском и английском языках**.
 4. Ключевые слова и выражения на **узбекском, русском и английском языках** (7-10 слов).
 5. Вступление (Introduction)
 6. Основная часть (Main part)
 7. Результаты и обсуждение (Results and Discussions)
 8. Заключение (Conclusions)
 9. Литература (References) в алфавитном порядке (15-20 наименований).
- Шрифт текста – Times New Roman; размер — 14 пунктов; межстрочный интервал — 1,5;
- Сноски приводятся в квадратных скобках с указанием *фамилии автора – года издания – страницы* [Мўминов 2020: 25];
- Параметры страницы: слева 3 см, справа 1,5 см, сверху и снизу по 2 см;
- Ответственность за научную обоснованность, достоверность приведенных в статье данных и оригинальность несут авторы статьи.
- Статьи проходят обязательную экспертизу. В журнале публикуются **статьи, рекомендованные экспертами к публикации**;
- Нерекомендованные публикации статьи не публикуются и не возвращаются авторам.
- В одном номере журнала публикуется только 1 статья автора.
- В конце статьи необходимо указать контактный номер автора.

НАШИ КОНТАКТЫ:

Ташкент, проспект Амира Темура, улица Матбуотчилар;
Самарканд, Университетский бульвар, 15, факультет филологии СамГУ
Тел.: +99891 527 68 22 Телеграм номер: +99891 527 68 22
E-mail: alishernavoiy2020@mail.ru

ALISHER NAVOI INTERNATIONAL JOURNAL INFORMATION LETTER

Alisher Navoi International Journal is included in the list of scientific publications recommended by the Higher Attestation Commission of the Republic of Uzbekistan for publication of the main scientific results of the dissertations of candidates for the degree of Doctor of Philosophy (PhD) and Doctor of Science (DSc). It will also be included in the Crossref.org system in the United States, and each article will be assigned a DOI number. The magazine publishes articles on the following sections:

- **NAVOI AND WORLD LITERATURE**
- **NAVOI AND LINGUISTIC ISSUES.**
- **TURKISH AND UZBEK LITERATURE OF THE TEMURIDS PERIOD**
- **INVALUABLE ESSAYS** (for manuscripts of Navoi's works, Navoi's heritage and textual issues).
- **ORIGINAL WORK** (mainly in English, French, German, Russian, Chinese, Japanese, Korean, Hindi).
- **BEAUTY OF NAVOI PROSE AND POETRY** (for research on Navoi prose and poetry).
- **SCIENCE, THE WORLD AND SCIENTIST** (for Navoi's scientific heritage and views on various sciences).
- **JOURNEY TO THE TRUTH** (Navoi's philosophical views).
- **THE LIGHT OF ENLIGHTENMENT** (Navoi and Islamic enlightenment, Navoi's religious-enlightenment views, Navoi and mysticism).
- **NAVOI POETICS** (Issues related to eloquence, maturity, art, rhyme and rhyme).
- **RESEARCH OF TURKISH CLASSICAL LITERATURE AND ITS COMPARISON WITH OTHER LITERATURE**
- **NAVOI AND LITERARY INFLUENCE ISSUES.**
- **NAVOI AND EDUCATIONAL ISSUES.**

REQUIREMENTS FOR ARTICLES:

- the article is presented in 10-15 pages;
- Articles are accepted in **Uzbek, Turkish, Tajik, Russian, English, French**;
- Structure of the article:
 1. Article title.
 2. Full name of the author, position, academic title, place of work (study), region, republic and e-mail address.
 3. Annotation (brief content and purpose of the article, should be 100-150 words) is given in **Uzbek, Russian, English.**
 4. Key words and phrases in **Uzbek, Russian, English** (should be 7-10 words).
 5. Introduction
 6. Main part
 7. Results and Discussions
 8. Conclusions
 9. References - listed in alphabetical order (15-20 references).
- The article is prepared in Times News Roman font, 14 sizes, 1 space;
- references are given in parentheses in the form of the author's name - date of publication - page [Muminov 2020: 25];
- sides of the article left: 3 cm, right: 1.5 cm, top and bottom: 2 cm;
- The author (s) are responsible for the scientific validity, reliability and copying of the information and evidence presented in the article.
- Articles will be examined. Only articles recommended by experts will be published in the journal;
- Un recommended articles will not be published and will not be returned to the authors.
- Only 1 article by the author is published in 1 issue of the magazine.
- The author (s) must enter a phone number at the end of the article.

ADDRESS:

Tashkent city, Amir Temur street Press; Samarkand University Boulevard 15,
SamSU Faculty of Philology Phone: +99891 527 68 22
Telegram number: +99891 527 68 22 E-mail: alishernavoi2020@mail.ru

NAVOIYNI ANGLASH

Tarix, degani bu – jang-jadal emas,
So‘zdir u, so‘zlarda aks etgan ma’no.
Balki turkiyni ham birov til demas,
Navoiy nazmidan tuymasa navo.

Uyg‘oq shuur bilan xayolga tolsak,
Navoiy va imon – egiz tushuncha.
Shoirlar biz qancha yaqin borolsak,
Xudoga yaqinlab borurmiz shuncha.

El g‘amin o‘ylagan bari bir o‘lmas,
Uni kutar doim taqdir alomat.
Bu teran nolalar hech qachon so‘lmas,
Ko‘ngilni avaylab-asrar salomat.

«Ey, Navoiy», deya chorlar o‘zini
Muhabbat yo‘liga, mehr yo‘liga.
«Ey, Navoiy» – jahon ochar ko‘zini,
Tilla tushgan kabi gadoy qo‘liga.

«Ey, Navoiy» – quyosh tushar samodan,
Ketar poy-piyoda ufqlar oralab.
Yurak entikadi toza havodan,
Metin dardlarini tilka-poralab.

Avlod-avlodlarga hamisha yor u,
Turli xalqlar aro raso qaddimiz.
«So‘zimni eshit», – deb bizlarga zor u,
«Biz ham zor», – deyishga bormi haddimiz?

Shukur Qurbon

ALISHER NAVOIY

XALQARO JURNAL
INTERNATIONAL JOURNAL
МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC the city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

ALISHER NAVOIY. SHANXAY. SHANXAY UNIVERSITETI BOG'I
Haykal Ravshan Mirtojiyev va Ye Qing muallifligida 2017-yilda yaratilgan.

АЛИШЕР НАВОИ. ШАНХАЙ. САД ШАНХАЙСКОГО УНИВЕРСИТЕТА
Статуя создана в 2017 году Равшаном Миртожиевым и Ёе Кингом.

ALISHER NAVOI. SHANGHAI. SHANGHAI UNIVERSITY GARDEN
The statue was created in 2017 by Ravshan Mirtojiyev and Ye Qing.